

Кізь О. Б.,
*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
(м. Тернопіль)*

ІНТЕГРАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ ЗНАНЬ ДО ЗМІСТУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Реформа Нової української школи вимагає теоретичних розвідок та прикладних досліджень щодо проєктування освітнього середовища, сприятливого для забезпечення рівних можливостей і прав сучасних дівчаток і хлопчиків в отриманні якісних освітніх послуг на першому рівні повної загальної середньої освіти, задоволення їх потреби в самоутвердженні у навчально-пізнавальній діяльності, попередження можливих ризиків гендерної дискримінації у формі неорієнтованого ставлення, виключення, обмеження чи надання переваг тим чи іншим учням за ознакою статі [2].

Дитиноцентрична освітня парадигма конкретизується у вимогах до змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи із розвиненими фаховими компетентностями, сформованими професійно-знавчими якостями, високим рівнем психологічної і гендерної культури. Із огляду на зазначене, предмети психологічного циклу вбачаємо потужним ресурсом розвитку психологічної і гендерної компетентності у сьогоденних студентів.

У ТНПУ імені Володимира Гнатюка, підготовка бакалаврів спеціальності «Початкова освіта» здійснюється згідно навчального плану, яким передбачено 5 кредитів ЄКТС на предмет «Психологія: Психологія загальна та вікова», 6 кредитів – на предмет «Психологія: Психологія педагогічна. Основи психодіагностики» та 3 кредити – на написання курсової роботи з психології [1, с. 100]. При розробці програм навчальних курсів гендерні знання органічно інтегровано до змісту лекційних, семінарських та лабораторних занять, включено гендерну тематику до науково-дослідницької роботи студентів й написання курсових робіт з психології.

До прикладу, у межах змістового модуля «Психологія загальна» при вивченні теми «Спілкування» вбачаємо доречним акцентувати увагу на необхідності використання гендерно-чутливого мовлення – усного чи письмового висловлення, позбавленого андроцентризму, сексизмів, дискримінаційних форм і смислів. У цьому аспекті розтлумачуємо зміст понять «мовний андроцентризм» (відображення «нормативності» чоловічого і

«другорядності» жіночого через уживання форм чоловічого роду для позначення групи осіб обох статей) та «мовний сексизм» (тенденційні погляди і переконання, які принижують, вилучають, недооцінюють і стереотипізують особу за ознакою статі).

При вивченні теми «Психологія міжособистісних взаємин» вважаємо доцільним аналіз гендерних упереджень – соціальних установок з негативним і спотвореним змістом, упереджених думок по відношенню до представників/представниць тієї чи іншої статі, у яких відображаються стереотипні норми поведінки. Аналізу підлягають три складники гендерних упереджень: когнітивний – ірраціональні думки щодо чоловіків/жінок, хлопчиків/дівчаток і їхньої здатності бути успішними/неуспішними у тих чи інших сферах; афективний – неприйняття, недооцінка, приниження, негативні почуття по відношенню до представників тієї чи іншої статі; поведінковий – дискримінаційні поведінкові практики, конкретні дії з негативною спрямованістю.

Опрацьовуючи тему «Особистість», у контексті Я-концепції аналізуємо питання гендерної ідентичності та психологічних механізмів її формування, гендерної свідомості і самосвідомості особистості, вивчаємо гендерні ролі і типи гендерної поведінки, розглядаємо джерела активності особистості за підходами зарубіжних та вітчизняних науковців.

У межах змістового модуля «Вікова психологія» охарактеризовуємо вікові аспекти гендерної соціалізації і набуття гендерної ідентичності дівчатками та хлопчиками дошкільного та молодшого шкільного віків. Розкриваємо психологічні механізми освоєння дітьми типу гендерної поведінки: спрямування (організація «жіночого»/«чоловічого» мікросередовища), моделювання (освоєння дітьми нав'язуваних соціумом моделей гендерної поведінки), заохочення (винагорода за дотримання певного типу гендерної поведінки), а також специфіку впливу агентів гендерної соціалізації (батьківської сім'ї, закладів дошкільної, загальної середньої і позашкільної освіти, ЗМІ, середовища однолітків) [2].

До тем з вікової психології студентам запропоновано проблемні психолого-педагогічні ситуації на розуміння мотивів поведінки дитини певного віку та статі; на педагогічне бачення ефекту виховного впливу та попередження педагогічних помилок, спричинених гендерними упередженнями та стереотипами; на створення сприятливих умов для активної спільної праці хлопчиків і дівчаток у зонах їх актуального і ближнього розвитку [1].

Окремі лекційні та практичні заняття змістового модуля «Педагогічна психологія» присвячені аналізу педагогічної діяльності та особистості педагога, усвідомленню ролі психологічних факторів в освітньому процесі та пошуку

засобів управління ними. У межах тем ознайомлюємо студентів із видами деструктивної поведінки, що призводить до дискримінації освітян тієї чи іншої статі. Ілюструємо їх феноменами «скляної стелі» (вертикальна гендерна сегрегація у формі невидимих та формально не визначених бар'єрів, які обмежують просування жінок службовими сходами в освітній сфері); «липкої підлоги» (затримування жінок на початкових етапах професійного шляху та повільне просування на наступні щаблі); «скляних стін» (горизонтальна гендерна сегрегація у формі концентрації жінок в освітній галузі як менш дохідній, без доступу до економічних ресурсів, владних структур, кар'єрного зростання).

При вивченні педагогічної психології звертаємо увагу не лише на прояви відкритої дискримінації у школі, але й на існування «прихованого навчального плану» (організацію самого закладу освіти, гендерні стосунки між колегами, гендерну стратифікацію учительської професії, стиль викладання, а також зміст предметів початкової школи, підручників, роздаткових наочних матеріалів) [2].

У ході практичних занять змістового модуля «Основи психодіагностики» апробуємо зі студентами методику проведення гендерної експертизи навчального контенту, зокрема ілюстративного і текстового матеріалу підручників для початкової школи, а також методику проведення гендерної експертизи уроку, що передбачає виявлення невербальних, вербальних і поведінкових індикаторів вияву гендерних упереджень з боку учителів по відношенню до молодших школярів певної статі (висловлювання, дії, міміка, вокальна міміка, жести, пози учителів, які стосуються ситуацій оцінювання, заохочень дівчаток та хлопчиків під час реального уроку). Індикаторами слугують

мовний андроцентризм і сексизм, використання фемінітивів і маскулізмів, вимога статево відповідної поведінки, створення чи відсутність умов для партнерського міжстатевого спілкування, сегрегація і поляризація за ознакою статі тощо. Важливо з'ясувати: однаково чи по-різному учителі ставляться до молодших школярів різної статі; якщо по-різному, то в чому це виявляється, якою є міра прояву цих відмінностей та якими можуть бути наслідки.

Імплементация гендерно чутливого підходу та інтеграція гендерних знань до змісту психологічних дисциплін підвищує якість підготовки майбутнього вчителя до роботи в новій українській школі та є практичним інструментом формування гендерної компетентності як передумови створення недискримінаційного і гендерно чутливого освітнього середовища для всестороннього розвитку й особистісного становлення молодших школярів, визначення індивідуальних траєкторій їх навчання і виховання, розвитку

талантів, здібностей, наскрізних умінь, задоволення пізнавальних потреб у процесі життєдіяльності і творчості без обмежень за статтю.

Список використаних джерел

1. Кізь О. Б. Психологічна підготовка майбутніх учителів початкової школи у контексті освітніх інновацій. Підготовка майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти: стратегії реформування: колективна монографія / за ред. В. М. Чайки, О. І. Янкович. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. С. 91-107.

2. Кравець В. П., Кікінежді О. М., Шульга І. М. До проблеми гуманізації освітньо-виховного простору сучасної української школи. Освітологія. 2018. № 7. С. 15–21.

*Логвись О. Я.,
аспірантка, практичний психолог відділу у справах молоді,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
(м. Тернопіль)*

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ

Моя особистість – не готова реальність,
я творю свою особистість, творю її тоді, коли пізнаю себе.

М. Бердяєв

На сучасному етапі реформування освіти в Україні постала необхідність підготовки не лише кваліфікованих, а й психологічно грамотних педагогів з особистісно орієнтованою спрямованістю у навчанні та вихованні учнів. Саме тому важливими стають дослідження, пов'язані з виявленням шляхів, чинників та засобів особистісно-професійного зростання майбутнього вчителя у процесі його професійної підготовки.

Більшість дослідників вважає, що важливою умовою успішності процесу підготовки майбутнього фахівця є його позитивна мотивація на професію вчителя, його особистісна спрямованість на успішне вирішення завдань педагогічної діяльності. Формування цього структурного компоненту особистості педагога, їх роль та усвідомлення вивчали С.Д. Максименко, Г.С. Абрамова, І.М. Бгажнокова, Я.І. Бурлака, Л.В. Долинська, Л.І. Захарова, С.О. Мусатов, В.А. Семиченко, О.В. Скрипченко, О.С. Тарновська, Н.В. Чепелева,